

Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна
e-mail: m.p.trebin@nlu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1328-9865

РАДИКАЛІЗМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Розкрито сутність радикалізму, особливості його прояву, мета радикального дискурсу. Виділено його ознаки, причини виникнення та особливості прояву в сучасному суспільстві. Обґрунтовується, що профілактика радикальних ідей і дій повинна бути орієнтована на формування ідеологем антирадикалізма, відповідної політичної і правової культури громадян. Держава, громадянське суспільство і громадяни повинні спільно протидіяти радикалізму.

Ключові слова: *наси́льство, радикалізм, соціально́й радикалізм, політичний радикалізм, фанатизм, утопізм.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження визначається тим, що в сучасних умовах радикалізм є невід'ємним компонентом політичного життя багатьох країн, проявляючись у діяльності, ціннісних орієнтаціях пануючої й опозиційної еліт, а також пересічних громадян. Будучи багатограним феноменом, в епоху глобалізації він трансформується і модифікується, приймає різноманітні види і форми, адекватно новим цивілізаційним викликам і ризикам. Історичні і сучасні події красномовно свідчать про те, що радикальні методи вирішення соціально-політичних проблем, особливо актуалізуються в умовах криз, нерідко використовуються владою і в періоди стабільного розвитку. У ситуації сучасної кризи, в якій знаходиться Україна з часів анексії Криму і війни на Донбасі, що стала структурною й охопила всі сфери суспільного життя, суттєво активізувалися радикальні настрої акторів політичного процесу, а також діяльність різного роду радикальних і екстремістських організацій. Сьогодні дослідження радикалізму, його основних видів, їх характеристика є дуже актуальною і важливою науковою і практичною проблемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феномен радикалізму постійно знаходиться в полі зору вчених. Але лише за останні два десятиліття написано десятки книг і сотні статей на цю тему, видані декілька енциклопе-

дій, які досліджують це явище. Серед учених, які досліджують сутність, природу, форми і методи боротьби радикалізму можна назвати таких дослідників за кордоном, як Б. Баллек, Б. Барнс, К. Бос, Дж. Вайтцдорфер, А. Гоїнгс, О. Гришин, В. Давидов, Д. Джонсон, М. Коен, І. Лопушанський, Д. Нудхем, Ж. Радвані, Х. Рахман, С. Самойлов, В. Плотников, Р. Снайдер, І. Шегаєв та ін. [1–23]. Велику увагу дослідженню радикалізму приділяли й українські вчені, такі як С. Авдєєва, В. Антипенко, О. Бардін, В. Ємельянов, В. Крутов, Л. Левченко, В. Ліпкан, В. Мандрагеля, О. Панфілов, В. Смоляннюк, М. Черкас та ін. [24–26]. Але через складність, мінливість, багатолікість цього явища, його соціальної та політичної небезпеки радикалізм потрібно постійно осмислювати і моніторити.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження феномену радикалізма й основних форм його прояву в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Термін «радикалізм» (англ. radicalism, від лат. *radix* – «коріння») виник в Англії в кінці XVIII ст. Ватажок британських вігів Чарльз Фокс першим вжив слово «радикали» для позначення прихильників рішучого розриву з минулим і «докорінних» змін у європейських державах за прикладом Франції [27, с. 21]. Потім, уже в XIX ст. він набув поширення в континентальній Європі і позначав соціальні і політико-філософські роздуми, орієнтовані на громадські, політичні, економічні та культурні перетворення і відповідну реформаторську практику. В епоху промислового перевороту та буржуазних антифеодальних соціальних революцій радикалізм виступив як альтернативний варіант еволюційного суспільного розвитку, який міцно утвердився в соціальній і політичній думці і політичній практиці Європи й інших частин світу XIX ст. і більшої частини XX ст. Радикалізм виявився набагато більш серйозною відповіддю на Французьку революцію кінця XVIII ст., ніж традиціоналізм (А. Росміні й ін.), консерватизм (Е. Берк та ін.), клерикально-монархічний авторитаризм (Ж. де Местр, Л. де Бональд і ін.) або пряма політична реакція Священного союзу. Радикалізм став альтернативою не тільки революції, а й усім цим формам реакції на неї. Історичний процес найбільш розвинених частин світу протягом більше двохсот років визначали і продовжують визначати конкуренція і взаємодія цих двох начал – платонівського, революційного (й утопічного) шляху й аристотелівського – шляху постійних, але поступових перетворень. Саме рух, що одержав найменування «радикалізм», дозволив створити новий тип динамічної соціальної стабілізації в умовах прискорених масових економічних, політичних, культурних, науково-технічних процесів і високу антикризову адаптацію суспільства.

Джерелами радикалізму є несприятливе соціально-економічне і політичне середовище, світоглядні та ідеологічні уявлення, техногенні та екологічні

загрози, духовні чинники, соціально-психологічні установки та характеристики особистості, інтерналізована модель поведінки тощо. Реальне або ілюзорне зростання соціальної несправедливості і нерівності, поширення масштабів бідності, безробіття і корупції, демонтаж системи соціальних гарантій, правова незахищеність особистості і власності, відмова від демократичних перетворень і посилення авторитарних тенденцій, слабкі правова держава і громадянське суспільство, дезінтеграція традиційної системи цінностей, латентні і експліцитні нормативні конфлікти, відсутність доступу до ефективних політичних і освітніх інституціям і багато інших об'єктивних чинників, що генерують і зміцнюють радикалізм. Радикалізм також породжується і неможливістю змінити існуючий стан справ демократичними методами, відсутністю каналів для висловлення невдоволення і небажанням державних структур і політичних акторів і контрагентів врахувати висловлене невдоволення. Нездатність пануючих еліт ефективно вирішувати назрілі в суспільстві проблеми, знайти шляхи виходу із затяжних криз і назріваючих або таких, що загострюються, конфліктів також є чинником, що сприяє радикалізації незадоволених соціальних груп, шарів або окремих осіб.

Радикалізму властиві два основні складові компоненти [28, с. 13]. По-перше, це націленість на корінне, кардинальне перетворення соціуму, тобто його ідеал принципово (або принаймні дуже і дуже суттєво) відрізняється від існуючого суспільства. Якщо консерватор чи ліберал-реформатор у своїй політичній практиці орієнтовані на захист або вдосконалення існуючої політичної системи, то радикал, який прагне до здійснення докорінних суспільних змін, орієнтований на дії за межами системи. Тобто суспільно-політичний ідеал радикала несумісний з тим суспільством, в якому він живе. По-друге, радикалізму властива прихильність до рішучих заходів, методів, способів перетворень, тобто радикал використовує не тільки ненасильницькі, поступові, еволюційні засоби перетворення (коли і їх досить для досягнення поставлених цілей), але, якщо знадобиться, то і насильницькі, у тому числі збройні і революційні засоби. Як зауважує А. Кадієва: «Радикалізм – це тип соціальної практики або діяльності, заснований на гранично агресивних ідеологіях і надзвичайних, рішучих діях, спрямованих на докорінну зміну існуючої соціально-політичної системи або ситуації» [29, с. 132]. Сьогодні слово «радикалізм» означає спосіб мислення і пов'язану з ним модель поведінки, для яких характерні: фундаменталізм – суворе дотримання вимог будь-якої доктрини (релігійної, політичної, філософської тощо); утопізм – уявлення про можливість побудови суспільства, в якому будуть викорінені основні види соціального зла; революціонізм – визнання неминучим кардинальної і насильницької зміни наявних соціальних відносин, правопорядку, що їх закріплює. Перший елемент радикалізму встановлює сутність світу і причину не-

відповідності їй наявних соціальних відносин. Другий елемент вказує на соціальний ідеал, до якого слід прагнути суспільству. Третій елемент розкриває метод досягнення ідеалу. Іншими словами, три основні елементи радикалізму відповідають на питання «що», «навіщо» і «як» міняти в соціальному житті [3, с. 258]. Крім того, радикалізм характеризується абсолютизацією «простих» рішень для складних і багатограних соціальних, політичних, економічних, міжетнічних, релігійних, екологічних та інших проблем, виправданням й ідеалізацією насильства як «ефективного» засобу прямої і негайної дії, тим самим ілюзорною надією подолати соціальну і політичну безпорадність, відсутністю толерантності і готовності до діалогу і компромісів.

Основними рисами свідомості носія радикалізму є: маніхейський розподіл суспільства на непримиренні ворожі сили, на «своїх» і «чужих»; наполегливий пошук ворогів і винуватців соціальних негараздів; ідеалізація власних лідерів і вождів; жага боротьби, настрій на нищівну відсіч ворогам; ідейна одержимість і максималізм; готовність до жертвоприношення (на жертвовний вівтар кладуться як свої, так і чужі голови) в ім'я світлого майбутнього; пошук панацеї, універсального засобу вирішення складних соціальних проблем; тоталітарний стиль мислення [30, с. 89].

Радикалізм виконує такі функції в соціально-політичному процесі: сигнально-інформаційну про ступінь неблагополуччя суспільно-політичного середовища; розрядки соціальної напруженості шляхом виходу незадоволення, що накопичилося; тиску на політичні інститути, підготовку, прийняття і проведення політичних рішень; корегування політичного курсу; стимулювання корінних соціально-політичних змін, інновацій [25, с. 78].

Радикалізм як жорстке дотримання будь-якого простого принципу, що передбачає відсікання всього стороннього, може проявляти себе в самих різних областях духовного і соціального життя і в деяких випадках може бути виправданий, наприклад, коли йдеться про радикальне вирішенні тієї чи іншої теоретичної чи практичної проблеми. Але радикалізм в суспільних відносинах як система установок і дій, що вступає в різке протиріччя з мораллю і соціальною практикою, є неприпустимим. Можна виділити два основні види радикалізму, з якими доводиться стикатися сучасному суспільству, – соціальний і політичний радикалізм.

Соціальний радикалізм передбачає визнання пріоритету інтересів будь-якої соціальної групи перед інтересами суспільства в цілому. При цьому дана група може бути утворена за різними підставами. Наприклад, фемінізм являє собою різновид соціального радикалізму, що сформувався на основі абсолютизації гендерної ознаки. У свою чергу, релігійний або екологічний радикалізм визнає релігію й екологію головними елементами життя людини, а інтереси

відповідних соціальних груп – інтересами суспільства в цілому. Основними видами соціального радикалізму слід визнати расизм, етноцентризм, фемінізм, екологізм, релігійний фундаменталізм, молодіжні і фанатські субкультури, рух ЛГБТ тощо [31].

Найнебезпечнішими видами соціального радикалізму є етнічний та релігійний – прихильність до крайніх поглядів і методів у теорії і практиці міжнародних і міжконфесійних відносин. Їх прихильники, виступаючи з позицій захисту інтересів і прав однієї нації або релігії, відкрито і зухвало зневажають права інших народів і конфесій. Їхня ідеологія – войовничий націоналізм, фундаменталізм, ксенофобія і шовінізм; їхня політика – етнічне або конфесійне насильство в тій чи іншій формі. Це цілком вписується в міжнародне розуміння цієї проблеми: «Політична ідентичність є ще однією областю, яка включає в себе релігію в самих різних формах. Етнічність і релігія завжди тісно пов'язані і мають велику історію тліючого конфлікту: серби і хорвати в Югославії, суніти і шиїти в Іраку, мусульмани і християни як домінуюча релігія, а також мусульмани-нонконформісти в Індонезії» [32, с. 15–16].

Національний радикалізм, часто має релігійну легітимацію, стає найпоширенішим видом радикалізму в XXI ст., що цілком зрозуміло: націоналізм має величезну владу і непередбачуваність, а етнічні конфлікти перетворилися в реальну проблему для багатьох країн і регіонів. В їх основі – протиріччя між визнанням природного права народів визначати свою долю («право націй на самовизначення») і принципом національної єдності і територіальної цілісності держави. З чисто доктринальної точки зору націоналізм заперечує пріоритет загальнолюдських цінностей і вважає свою етнічність вищою цінністю. Мета етнічного радикалізму – викувати чисто етнічну самоідентифікацію, відстояти і розширити права етносу в політичній сфері. Коли радикали, насильством стверджуючи етнічність, викликають на себе вогонь державних і громадянських структур, це привертає до них увагу і дозволяє їм постати в ролі жертви, що ще більше підсилює суспільний інтерес і в деяких випадках забезпечує фінанси і підтримку. Насильство – сенс існування таких груп. Поки воно здійснюється, ідея жива, а ідентичність і наявність етнічних відмінностей можна заперечувати. Кінцевою метою етнічних радикалів є створення самостійного незалежного державного утворення, в якому вони претендують на політичну владу.

У XXI ст. активізував свою діяльність релігійний радикалізм, під яким розуміють нетерпимість до представників тієї або іншої релігії. Часто радикалізм спрямований на знищення існуючих у суспільстві відносин і, в кінцевому підсумку, на розвал багатонаціональної держави, і в цьому плані він органічно пов'язаний з сепаратизмом. Релігійний радикалізм характеризується

ся прихильністю до крайніх тлумаченням віровчень і методів дій щодо поширення своїх поглядів і реалізації своїх цілей. Характерною рисою релігійного радикалізму є крайня нетерпимість до інакомислення, проповідування своєї винятковості і переваги над оточуючими, що, безсумнівно, становить небезпеку для стабільного існування держави. Небезпека релігійного радикалізму впливає також з кримінальних нахилів внутрішнього життя членів низки сект, їх зомбування. Кримінальні нахили сект радикального плану випливають з їх фанатичності і деформованості розуміння мети життя, всюдозволеності вибору засобів її досягнення, а також сліпий підпорядкованості своєму вищестоящому керівництву [33, с. 105]. Однак при кваліфікації тих чи інших релігійних груп і релігійних субкультур як «радикальних» треба бути дуже обережним, тому що часто їх незвичайність, інакшість провокується на екстремізм інституційними («традиційними») конфесіями, які самі часом виявляють нетерпимість, що переходить в екстремізм.

У структурі соціального радикалізму можна виділити ідеологічний і практичний рівні. Ідеологічний рівень соціального радикалізму характеризується: простотою фундаментальної установки, яка зводить людину до якої-небудь однієї соціальної ролі або статусу (наприклад, головним в особистості, залежно від характеру ідеології, визнається її стать, раса, релігійна приналежність тощо); уявленням про об'єктивний характер проблем, з якими доводиться стикатися індивіду, зняттям з нього відповідальності і перекладання провини на зовнішні обставини; наявністю ворога, який є головним винуватцем соціальних проблем (у цій іпостасі можуть виступати емігранти, іновірці, корумповане чиновництво тощо). Найчастіше ідеологія соціального екстремізму згодом еволюціонує в розвинену політичну ідеологію. Однак існує ціла низка соціальних ідеологій, які залишаються в рамках певних субкультур. Прикладом локалізації радикальної соціальної ідеології в рамках певної субкультури може служити більшість ідеологій молодіжних субкультур. Практика соціального радикалізму передбачає проведення акцій протесту, несанкціонованих пікетів і демонстрацій, вчинення хуліганських витівок і актів вандалізму, порушення роботи різних видів транспорту тощо.

Однією з найважливіших загроз соціального радикалізму для суспільства в цілому є те, що він служить ґрунтом для політичного радикалізму, який прагне до перетворення ситуаційних сплесків соціальної, міжнаціональної та міжконфесійної напруженості в повномасштабну соціально-політичну кризу, здатний створити для сил, що його розпалюють, передумови захоплення державної влади або в країні, або в її окремому регіоні. Дане явище в сукупності з прогресом інформаційних технологій стає детермінантою розвитку інформаційного екстремізму міжнародного рівня [34].

На відміну від соціального радикалізму політичний радикалізм передбачає боротьбу за володіння державною владою. Крім того, соціальна платформа політичного радикалізму, як правило, ширше, а ідеологічне обґрунтування більш опрацьоване, ніж ідеологія соціального радикалізму. Незважаючи на істотні відмінності, між соціальним і політичним радикалізмом, безсумнівно, простежується генетичний зв'язок.

Радикальна діяльність може проявлятися в двох формах: по-перше, як діяльність, не пов'язана із застосуванням політичного насильства (наприклад, акції протесту, несанкціоновані пікети, перекриття автодоріг тощо); по-друге, як діяльність, в основі якої лежить застосування насильства в різних видах (тероризм, геноцид, масові репресії тощо). Саме радикальну діяльність з опорою на застосування політичного насильства можна охарактеризувати як політичний екстремізм, тобто прихильність крайніх форм діяльності в політиці. Таким чином, політичний екстремізм є різновид радикальної діяльності, заснованої на застосуванні насильства для досягнення політичних цілей.

У політичному радикалізмі виділяють ліворадикальну і праворадикальну течії. Під лівими радикалами розуміють осіб і політичні групи, які дотримуються крайніх комуністичних поглядів. Як правило, до таких груп відносять всі види анархістських об'єднань, організації лівих комуністів, включаючи троцькістів, а також комуністичні групи, які стоять на позиціях маоїзму і сталінізму. Найважливішими рисами ідеології лівого радикалізму є: комунізм – прагнення до побудови безкласового суспільства, позбавленого експлуатації; інтернаціоналізм – визнання принципової рівності всіх рас і національностей; антиімперіалізм – заперечення загарбницької, націоналістичної та шовіністичної політики правлячого класу провідних країн світу, так званого «золотого мільярду»; класовість – визнання соціального статусу і класових інтересів головними мотивами поведінки людей і розгляду соціально-економічного і політичного життя крізь призму класової боротьби; антикапіталізм – заперечення цінностей капіталістичного суспільства і ринкової економіки, підтримка державного втручання в соціально-економічні процеси; революціонізм – визнання допустимості застосування насильницьких методів зміни соціальних, економічних, політичних і правових відносин, що склалися в суспільстві [3, с. 260–261].

Правий радикалізм має у своїй основі такі принципи: авторитаризм – допущення можливості отримання політичної влади шляхом її незаконного утримання або захоплення певними особами, угрупованнями або партією; націоналізм – розгляд своєї нації як найвищої цінності, а діяльності на її благо – як головна заслуга (за своїм характером націоналізм прямо протилежний класовому підходу соціалізму, оскільки закликає людей піднятися над кла-

совими відмінностями заради блага нації); антиплюралізм – соціальні групи не мають можливості висловлювати власні позиції через своїх представників у політичних і громадських організаціях (антиплюралізм не передбачає різні позиції, погляди, що відображають розмаїтість інтересів у суспільстві); шовінізм – крайня форма націоналізму, проголошує перевагу своєї нації над іншими націями і право на їх підпорядкування; расизм – вчення про нерівність людських рас і визначальну роль расових відмінностей на розвиток людського суспільства і культури; ксенофобія – сприйняття кого-небудь чужого як зла (найчастіше цей термін застосовується для позначення ненависті до інших націй і держав); фашизм – політична ідеологія, що поєднує в собі ідеї вождизму, шовінізму і ксенофобії.

У цілому протилежність між лівим і правим радикалізмом полягає у відмінності визначення сутності людини. Для лівих радикалів вона зводиться до соціального початку, праві радикали в рішенні цього питання віддають перевагу природному виміру людини, її біологічній або родовій специфіці. Загальним недоліком як лівого так і правого радикалізму є їх нерозуміння самоцінності людської особистості, її здатності піднятися над соціальними і природними визначеннями.

Успішно боротися з радикалізмом можна лише вкорінюючи толерантність, підтримуючи міжкультурний, міжрелігійний і міжнаціональний діалог у суспільстві, формуючи ідеологему антирадикалізму, політико-правову культуру справжнього демократичного, правового, соціального суспільства європейського типу. Лише комплексний підхід, що поєднує дослідження ідеології і практики радикалізму з проведенням інформаційно-освітніх кампаній державними інституціями, засобами масової інформації, усім громадянським суспільством, соціальних, економічних і політичних реформ з метою подальшої демократизації та лібералізації всіх сфер буття суспільства, підвищення рівня й якості життя, розширення прав і можливостей усіх соціальних верств, особливо знедолених і маргіналізованих груп, забезпечення рівноправного міжконфесійного і міжнаціонального діалогу, об'єднання зусиль на регіональному і глобальному рівні, дасть реальний шанс на мінімізацію проявів радикалізму в сучасному суспільстві. Знищити радикалізм неможливо, але мінімізувати його деструктивні прояви цілком можливо.

Висновки. Радикалізм досить поширений у сучасному світі, він багатий і різноманітний. Він так само неминучий і органічний для соціально-політичного життя суспільства, як і еволюційно-реформаторські форми розвитку соціально-політичного процесу. Актуалізація тих чи інших форм залежить від конкретно-історичних умов і завдань, що стоять перед країною і відповідними соціально-політичними силами і їх розміщенням. Формуван-

ня в суспільстві парадигми антирадикалізму і її поширення серед більшості населення є можливим шляхом подолання насилля, деструктивності, ірраціональності й утопізму сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопушанский И. Н. Радикализм: теория и практика: учебное пособие для магистратуры / Акад. Генеральной прокуратуры Российской Федерации, Санкт-Петербургский юридический ин-т (фил.). 2-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический ин-т (фил.) Акад. Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2016. 47 с.
2. Религии и радикализм в постсекулярном мире / [С. Амгар, А. М. Ахунов, И. Л. Бабич и др.]; под редакцией Е. И. Филипповой и Ж. Радвани. Москва: Горячая линия – Телеком, 2017. 331 с.
3. Самойлов С. Ф., Плотников В. В. Концептуализация понятий социального и политического радикализма и экстремизма. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2015. №4 (30). С. 258–261.
4. Современные угрозы государству и обществу: радикализм, терроризм, информационные войны, «цветные революции»: учебное пособие / [Г. И. Авцинова и др.]; под общей редакцией О. Е. Гришина, В. Н. Давыдова. Москва: Российский ун-т дружбы народов, 2018. 305, [1] с.
5. Шегеев И. С. Ислам в политическом дискурсе: концепты, стереотипы, радикализм: монография. Казань: Бук, 2017. 134, [1] с.
6. Balampanidēs G. Eurocommunism : from the communist to the radical European left / translated from Greek by Dimitris Hall. Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. viii, 266 p.
7. Balleck B. J. Hate groups and extremist organizations in America : an encyclopedia. Santa Barbara, California : ABC-CLIO, 2019. xxvi, 409 p.
8. Blanchette J. China's new Red Guards: the return of radicalism and the rebirth of Mao Zedong. New York : Oxford University Press, 2019. x, 206 p.
9. Bos K. P. van den. Why people radicalize : how unfairness judgments are used to fuel radical beliefs, extremist behaviors, and terrorism. New York, NY : Oxford University Press, 2019. ix, 378 p.
10. Cohen M. M. The conspiracy of capital : law, violence, and American popular radicalism in the age of monopoly. Amherst : University of Massachusetts Press, 2019. xvii, 336 p.
11. Extremes / edited by Duncan Needham and Julius Weitzdörfer. Cambridge, UK ; New York, NY : Cambridge University Press, 2019. xvi, 170 p.
12. Goings A., Barnes B., Snider R. The red coast : radicalism and anti-radicalism in southwest Washington. Corvallis : Oregon State University Press, 2019. viii, 236 p.
13. Hindutva : rising extremism in India / edited by Khalid Rahman. Islamabad : Institute of Policy Studies, 2019. xiii, 203 p.

14. Holzer J., Larys M., Mares M. Militant right-wing extremism in Putin's Russia : legacies, forms and threats. London : New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. viii, 292 p.
15. Johnson D. Hateland : a long, hard look at America's extremist heart. Amherst, New York : Prometheus Books, 2019. 288 p.
16. Keywords in radical philosophy and education : common concepts for contemporary movements / edited by Derek R. Ford. Leiden ; Boston : Brill Sense, 2019. xviii, 505 p.
17. Kruglanski A., Bélanger J., Gunaratna R. The three pillars of radicalization : needs, narratives, and networks. New York, NY : Oxford University Press, 2019. viii, 258 p.
18. McKenna T. Angels and demons: a radical anthology of political lives. Winchester, UK ; Washington, USA : Zero Books, 2019. vii, 263 p.
19. Moliner C. de. Islamisme radical: comment sortir de l'impasse. Paris: Pierre-Guillaume de Roux, 2019. 195 p.
20. Pandya A. Radicalization in India : an exploration. New Delhi : Vivekananda International Foundation : Pentagon Press LLP, 2019. xxiii, 212 p.
21. Radicalisation : a marginal phenomenon or a mirror to society? / edited by Noel Clycq, Christiane Timmerman, Dirk Vanheule, Rut Van Caudenberg and Stiene Ravn. Leuven (Belgium) : Leuven University Press, 2019. 250 p.
22. Routledge handbook of radical politics / edited by Ruth Kinna & Uri Gordon. New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. xviii, 546 p.
23. Scerri A. Postpolitics and the limits of nature : critical theory, moral authority, and radicalism in the anthropocene. Albany, NY : SUNY Press, 2019. xviii, 273 p.
24. Авдеева С. Радикалізм в ісламі: причини виникнення і релігійно-політична реальність. *Українське релігієзнавство*. 2007. №44. С. 265–277.
25. Левченко Л. О. Радикалізм та екстремізм як крайні прояви нонконформної поведінки: загальнотеоретичний аспект. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія*. 2009. Т. 110, Вип. 97. С. 77–80.
26. Черкас М. Є. Радикалізм як форма деформації правосвідомості. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 27. С. 117–127.
27. Мустафін О. Справжня історія пізнього нового часу. Харків: Фоліо, 2017. 432 с.
28. Бороздин А. Н. Радикализм как социально-политический феномен. *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*. 2015. №6. С. 12–17.
29. Кадиева А. М. К вопросу о сущности религиозного экстремизма. *Религиоведение*. 2007. №4. С. 127–137.
30. Русакова О. Ф. Томография радикализма. *Дискурс-Пи: Научно-практический альманах*. 2001. Вып. 1. С. 86–92.
31. Молодежные субкультуры Москвы / Сост. Д. В. Громов, отв. ред. М. Ю. Мартынова. Москва: ИЭА РАН, 2009. 544 с.
32. Свобода религии и убеждений: основные принципы: философия, законодательство, защита свободы совести / Науч.-исследоват. часное учреждение «Ин-т религии и права», Международ. Центр по изучению религии и права, М-во иностран. дел

Королевства Норвегія ; под ред. Т. Линдхольма, Кола Дурэма, Бахии Тахзиб-Ли, ред. кол. Элизабет Сьюэлл [та ін.]. Москва, 2010. 744 с.

33. Борисовский А. В., Римский А. В. Дискурс экстремизма, радикализма и терроризма. *Наука. Искусство. Культура*. 2018. Вып. 4 (20). С. 98–115.
34. Кубякин Е. О., Сафронов А. Н. Информационный экстремизм в среде молодежи как деструктивный феномен современного российского общества. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2013. №4(22). С. 100–104.

REFERENCES

1. Lopushanskij, I.N. (2016). *Radikalizm: teorija i praktika: uchebnoe posobie dlja magistratury* / Akad. General'noj prokuratury Rossijskoj Federacii, Sankt-Peterburgskij juridicheskij in-t (fil.). 2-e izd., pererab. i dop. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij juridicheskij in-t (fil.) Akad. General'noj prokuratury Rossijskoj Federacii [in Russian].
2. Filippova, E. I. & Radvani, Zh. (Eds.) (2017). *Religii i radikalizm v postsekuljarnom mire* / [S. Amgar, A. M. Ahunov, I. L. Babich i dr.]. Moskva: Gorjachaja linija – Telekom [in Russian].
3. Samojlov, S.F. & Plotnikov, V. V. (2015). Konceptualizacija ponjatij social'nogo i politicheskogo radikalizma i jekstremizma. *Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii – Bulletin of the Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 4(30), 258-261 [in Russian].
4. Grishin, O. E. & Davydov, V. N. (Eds.) (2018). *Sovremennye ugrozy gosudarstvu i obshhestvu: radikalizm, terrorizm, informacionnye vojny, «cvetnye revoljucii»: uchebnoe posobie* / [G. I. Avcinova i dr.]; pod obshhej redakciej O. E. Grishina, V. N. Davydova. Moskva: Rossijskij un-t družby narodov [in Russian].
5. Shegaev, I. S. (2017). *Islam v politicheskom diskurse: koncepty, stereotipy, radikalizm: monografija*. Kazan': Buk [in Russian].
6. Balampanidēs, G. (2019). *Eurocommunism: from the communist to the radical European left* / translated from Greek by Dimitris Hall. Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge, Taylor & Francis Group 2019.
7. Balleck, B. J. (2019). *Hate groups and extremist organizations in America: an encyclopedia*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
8. Blanchette, J. (2019). *China's new Red Guards: the return of radicalism and the rebirth of Mao Zedong*. New York: Oxford University Press.
9. Bos, K.P. van den (2019). *Why people radicalize: how unfairness judgments are used to fuel radical beliefs, extremist behaviors, and terrorism*. New York, NY: Oxford University Press.
10. Cohen, M.M. (2019). *The conspiracy of capital: law, violence, and American popular radicalism in the age of monopoly*. Amherst : University of Massachusetts Press.
11. Needham, D. & Weitzdörfer, J. (Eds.) (2019). *Extremes*. Cambridge, UK; New York, NY: Cambridge University Press.

12. Goings A., Barnes B., Snider R. (2019). *The red coast: radicalism and anti-radicalism in southwest Washington*. Corvallis: Oregon State University Press.
13. Rahman, K. (Ed.) (2019). *Hindutva: rising extremism in India*. Islamabad : Institute of Policy Studies.
14. Holzer, J., Larys, M., Mares, M. (2019). *Militant right-wing extremism in Putin's Russia : legacies, forms and threats*. London: New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
15. Johnson, D. (2019). *Hateland: a long, hard look at America's extremist heart*. Amherst, New York: Prometheus Books, 2019. 288 p.
16. Ford, D.R. (Ed.) (2019). *Keywords in radical philosophy and education : common concepts for contemporary movements*. Leiden; Boston: Brill Sense.
17. Kruglanski, A., Bélanger, J., Gunaratna, R. (2019). *The three pillars of radicalization : needs, narratives, and networks*. New York, NY: Oxford University Press.
18. McKenna, T. (2019). *Angels and demons: a radical anthology of political lives*. Winchester, UK ; Washington, USA : Zero Books.
19. Moliner, C. de (2019). *Islamisme radical: comment sortir de l'impasse*. Paris: Pierre-Guillaume de Roux.
20. Pandya, A. (2019). *Radicalization in India: an exploration*. New Delhi: Vivekananda International Foundation : Pentagon Press LLP.
21. Clycq, N., Timmerman, C., Vanheule, D., Caudenberg, R. Van, Ravn, S. (Eds.) (2019). *Radicalisation: a marginal phenomenon or a mirror to society?* Leuven (Belgium): Leuven University Press.
22. Kinna, R. & Gordon, U. (Eds.) (2019). *Routledge handbook of radical politics*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
23. Scerri, A. (2019). *Postpolitics and the limits of nature : critical theory, moral authority, and radicalism in the anthropocene*. Albany, NY: SUNY Press.
24. Avdieieva, S. (2007). Radykalizm v islami: prychny vynyknennia i relihiino-politychna realnist. *Ukrainske relihiieznavstvo – Ukrainian Religious Studies*, 44, 265–277 [in Ukrainian].
25. Levchenko, L. O. (2009). Radykalizm ta ekstremizm yak kraini proiavy nonkonformnoi povedinky: zahalnoteoretychnyi aspekt. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly]*. Ser. : Politolohiia – Scientific Papers of [Peter Mohyla Black Sea State University]. Series: *Politics*, 110(97), 77–80 [in Ukrainian].
26. Cherkas, M. Ye. (2014). Radykalizm yak forma deformatsii pravosvidomosti. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State building and local government*, 27, 117–127 [in Ukrainian].
27. Mustafin, O. (2017). Spravzhnia istoriia piznoho novoho chasu. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
28. Borozdin, A.N. (2015). Radikalizm kak social'no-politicheskij fenomen. *Vestnik Akademii jekonomicheskoy bezopasnosti MVD Rossii – Bulletin of the Academy*

- of Economic Security of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 6, 12–17 [in Russian].
29. Kadieva, A.M. (2007). K voprosu o sushhnosti religioznogo jekstremizma. *Religiovedenie – Religious Studies*, 4, 127–137 [in Russian].
30. Rusakova, O.F. (2001). Tomografija radikalizma. *Diskurs-Pi: Nauchno-prakticheskij al'manah – Discourse Pi: Scientific and Practical Almanac*, 1, 86–92 [in Russian].
31. *Molodezhnye subkul'tury Moskvy* (2009) / Sost. D.V. Gromov, otv. red. M.Ju. Martynova. Moskva: IJeA RAN [in Russian].
32. Lindhol'm, T., Durjem, K., Tahzib-Li, B. (2010). *Svoboda religii i ubezhdenij: osnovnye principy: filosofija, zakonodatel'stvo, zashhita svobody sovesti* / Nauch.-isledovat. chasnoe uchrezhdenie «In-t religii i prava», Mezhdunarod. Centr po izucheniju religii i prava, M-vo inostran. del Korolevstva Norvegija; red. kol. Jelizabet S'jujell [ta in.]. Moskva [in Russian].
33. Borisovskij, A.V. & Rimskij, A.V. (2018). Diskurs jekstremizma, radikalizma i terrorizma. *Nauka. Iskusstvo. Kul'tura – Science. Art. Culture*, 4(20), 98–115 [in Russian].
34. Kubjakin, E.O. & Safronov, A.N. (2013). Informacionnyj jekstremizm v srede molodezhi kak destruktivnyj fenomen sovremennogo rossijskogo obshhestva. *Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii – Bulletin of the Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 4(22), 100–104 [in Russian].

Требин Михаил Петрович, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой социологии и политологии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Харьков, Украина

РАДИКАЛИЗМ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Раскрыта сущность радикализма, особенности его проявления, цель радикального дискурса. Выделены его признаки, причины возникновения и особенности проявления в современном обществе. Обосновывается, что профилактика радикальных идей и действий должна быть ориентирована на формирование идеологии антирадикализма, соответствующей политической и правовой культуры граждан. Государство, гражданское общество и граждане должны совместно противодействовать радикализму.

Ключевые слова: *насилие, радикализм, социальный радикализм, политический радикализм, фанатизм, утопизм.*

Trebin Mikhail Petrovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Sociology and Political Science,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

RADICALISM IN THE MODERN WORLD: SOCIAL AND POLITICAL ANALYSIS

Problem setting. *The relevance of the problem of the study is determined by the fact that in modern conditions radicalism is an integral component of the political life of many countries, manifesting itself in the activities, values of the ruling and opposition elites, as well as ordinary citizens. Being a multifaceted phenomenon, in the age of globalization, it is transformed and modified, taking on different types and forms, corresponding to new civilizational challenges and risks.*

Recent research and publications analysis. *The phenomenon of radicalism is constantly in the field of view of scientists. But in the last two decades alone, dozens of books and hundreds of articles have been written on this topic, and several encyclopedias have been published exploring the phenomenon. Among scholars who study the nature, nature, forms and methods of combating radicalism, such researchers as B. Balleck, B. Barnes, K. Bos, J. Weitzdörfer, A. Goings, O. Grishin, V. Davidov, D. Johnson, M. Cohen, I. Lopushansky, D. Needham, J. Radwani, H. Rahman, S. Samoilov, V. Plotnikov, R. Snyder, I. Shegaev and others. Much attention was paid to the study of radicalism by Ukrainian scientists, such as S. Avdeyev, V. Antipenko, O. Bardin, V. Yemelyanov, V. Krutov, L. Levchenko, V. Lipkan, V. Mandragelya, O. Panfilov, V. Smolyanuk, M. Cherkas and others. [24-26]. But because of the complexity, the variability, the multiplicity of this phenomenon, its social and political danger, radicalism needs to be constantly considered and monitored.*

Paper objective. *The purpose of the article is to investigate the phenomenon of radicalism and its main manifestations in modern society.*

Paper main body. *The term “radicalism” originated in England at the end of the XVIII century. In the nineteenth century it has spread in continental Europe and has marked social and political and philosophical reflections focused on social, political, economic and cultural transformations and relevant reform practices. The sources of radicalism are the unfavorable socio-economic and political environment, ideological and ideological ideas, man-made and environmental threats, spiritual factors, socio-psychological attitudes and personality characteristics, internalized behavior and other factors.*

There are two main components of radicalism. First, it is the focus on a radical transformation of society, that is, its ideal is fundamentally (or at least very, very substantially) different from existing society. Secondly, radicalism is characterized by a commitment to decisive measures, methods, ways of transformation. Nowadays, the word “radicalism” means a way of thinking and a related pattern of behavior; characterized by: fundamentalism strict adherence to the requirements of any doctrine (religious, political, philosophical, etc.); a utopian view of the possibility of building a society in which the main types of social evil will be eradicated; revolutionism recognizes the inevitable drastic and violent change in existing social relations, the rule of law that enshrines them. The first element of radicalism establishes the essence of the world and the cause of inconsistency with its existing social relations. The second element points to the social ideal that society should strive for. The third element reveals the method of achieving the ideal. In other words, the

three basic elements of radicalism answer the questions “what”, “why” and “how” to change in social life. In addition, radicalism is characterized by the absolutization of “simple” solutions to complex and multifaceted social, political, economic, interethnic, religious, environmental and other problems, the justification and idealization of violence as an “effective” means of direct and immediate action, thereby the illusory hope of overcoming social political helplessness, lack of tolerance and readiness for dialogue and compromise. The main types of radicalism are analyzed.

Successfully combating radicalism can only be rooted in tolerance, supporting inter-cultural, inter-religious and inter-ethnic dialogue in society, forming the ideologem of anti-radicalism, political and legal culture of a truly democratic, legal, social society of European type. Only a comprehensive approach that combines the study of ideology and practice of radicalism with the conduct of information and education campaigns by public institutions, the media, all civil society, social, economic and political reforms to further democratization and liberalization of all spheres of life and quality of life, raising the quality of life, empowerment of all social groups, especially disadvantaged and marginalized groups, ensuring equal inter-denominational and inter-ethnic dialogue gu, joint efforts at the regional and global level, will give a real chance to minimize the manifestations of radicalism in modern society. It is impossible to destroy radicalism, but it is quite possible to minimize its destructive manifestations.

Conclusions of the research. Radicalism is quite widespread in the modern world today. The actualization of these or other forms radicalism depends on the specific historical conditions and tasks facing the country and the respective socio-political forces and their location. The formation of a paradigm of anti-radicalism in society and its spread among the majority of the population is possible by overcoming the violence, destructiveness, irrationality and utopianism of the modern world.

Keywords: violence, radicalism, social radicalism, political radicalism, fanaticism, utopianism.

